

**О. В. Кобилянський¹,
І. В. Заюков¹**

ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

¹Вінницький національний технічний університет

Вступ

Проблема самозбереження здоров'я зайнятого населення має розглядатись як пріоритетний напрямок державної, освітньої, духовної, соціально-економічної політики та досліджень педагогіки безпеки. Це пов'язано не лише з погіршенням фізичного, духовного, соціального й економічного стану здоров'я громадян України, а й з виникненням потреби у відродженні України, реформуванні всіх сфер її життєдіяльності, зокрема, формування професійної компетентності у педагогів й учнів (слухачів, працівників) щодо принципів здорового й безпечного життя. Застосування сучасних педагогічних інноваційних технологій, форм і методів навчання в системі педагогічної валеології покращить рівень індивідуального здоров'я людини, що, насамперед, вплине на зростання рівня промислової безпеки, зокрема, за рахунок проведення профілактики професійної захворюваності.

Здоров'я працездатних громадян повинно бути основним джерелом комфортної життєдіяльності, а не лише метою виживання. Водночас, в Україні спостерігаються загрозливі темпи зростання рівня захворюваності, зокрема, професійної, передчасної смертності населення працездатного віку, особливо серед чоловіків. Так, за аналізований період 1989–2015 років в Україні передчасно померло близько 4 млн осіб віком від 15 до 59 років [1]. Показники смертності населення працездатного віку в Україні вищі у 2–4 рази, ніж у країнах ЄС [2].

Важливим елементом системи самозбереження здоров'я зайнятого населення, з погляду забезпечення виробничої та побутової безпеки, є освіта. Освітній чинник набуває актуальності, наприклад, під час вивчення учнями (слухачами, зайнятими громадянами) циклу дисциплін безпеки життєдіяльності. Так, після вивчення курсу педагогічної валеології знання основ фізіології й анатомії дозволяють їм своєчасно та кваліфіковано надавати першу долікарську медичну допомогу особам, які опинились у загрозовому для життя і здоров'я стані. Вона є самостійною наукою, яка виникла на фундаменті класичних (медицина, біологія, фізіологія, хімія, екологія, психологія, соціологія, гігієна) і нових інтегративних наук (безпека життєдіяльності людини, основи охорони праці, охорона праці в галузі та інші).

Особливості здоров'я, з погляду педагогічної валеології, відображені в наукових дослідженнях українських учених: М. Амосова, Г. Апанасенка, І. Брехмана, М. Віленського, В. Горащука, В. Колбанова, В. Оржеховської, Л. Сущенко, А. Цьося та інших. Складним міждисциплінарним питанням освіти та збереження здоров'я присвячено праці О. Амоші, С. Бандура, Д. Богині, В. Гейця, І. Гнибіденка, О. Грیشної, М. Долішнього, Т. Заяць, О. Ігнащук, А. Колота, І. Кравченко, В. Куценко, Е. Лібанової, В. Новікова, О. Новікової, В. Онікієнка, С. Пирожкова, У. Садової, Л. Семів, М. Семікіної, В. Стешенко, А. Чухна.

Отже, самозбереження здоров'я можна розглядати з погляду педагогічних та соціально-економічних аспектів. Педагогічна валеологія має вплинути на свідомість кожного українця щодо відповідальності, самоактивності й самопізнання власного життя та здоров'я. Тому залишається актуальним питанням запровадження валеології у сферу педагогіки безпеки, що, з одного боку, має спонукати населення відповідально ставитись до власного здоров'я, з іншого – сприятливо впливати на стан охорони праці та промислової безпеки в Україні.

Результати дослідження

Здоров'я є вищою цінністю суспільства, а самозбереження – цінністю суспільного ладу країни. Здоров'я як цінність визначає зміст існування людини та є мотивацією її до життя. Тому особливу увагу ВООЗ приділяє питанням інвестицій у здоров'я, а формування здорового способу життя вважається настільки важливим, що нею була започаткована Веронська ініціатива, відповідно до якої була розроблена спеціальна програма Європейського офісу ВООЗ: «Інвестиції в здоров'я», у якій

зазначається, що здоров'я має бути головним політичним пріоритетом для урядів усіх країн Європи.

В умовах економічної кризи в Україні покращення стану здоров'я громадян теж є пріоритетним, але дуже складним завданням. Незадовільний стан здоров'я підтверджується медико-демографічними показниками щодо населення працездатного віку, серед яких найбільш вагомим є смертність населення. При постійному зменшенні тривалості життя за темпами вимирання людей Україна входить до першої десятки країн світового співтовариства [3, с. 42]. О. Грішнова, В. Думанська в роботі [4] акцентують увагу на проблемі знецінення здоров'я громадян і вважають, що за допомогою освіти можливо вирішити цю проблему шляхом впровадження навчальних програм дисциплін, які мають бути орієнтовані на здоровий спосіб життя та на духовні, а не матеріальні цінності.

На думку М. Амосова та І. Брехмана [5], взаємозв'язок між способом життя і здоров'ям людини визначається комплексним поняттям «здоровий спосіб життя». Здоровий спосіб життя поєднує усе, що сприяє виконанню людиною професійних, суспільних і побутових функцій у комфортних умовах для існування та виражає орієнтованість діяльності особистості в напрямку формування, збереження й зміцнення як індивідуального, так і суспільного здоров'я. В. Сорокіна вважає, що здоровий спосіб життя – це професійна цінність, невід'ємна частина професійної діяльності особистості, спрямована на зміцнення здоров'я, працездатності, підвищення творчої активності й трудового довголіття [6]. Водночас, дослідник А. Полулях акцентує, що самозбереження – «це здатність до самозбереження і збільшення життєвих сил людини, а також поліпшувати можливості, властивості і здібності свого організму» [7].

У дослідженні Ю. Бойка визначено основні причини, що перешкоджають реалізації на практиці системи самозбереження здоров'я, зокрема зайнятого населення України: неясність життєвих цінностей і цілей; необізнаність людини про можливі засоби зміцнення здоров'я; негативний вплив оточуючого середовища, а саме колег, які ведуть нездоровий спосіб життя; некоректна сексуальна поведінка, недостатнє висвітлення у ЗМІ питань щодо самозбереження здоров'я; низька мотивація самозбереження здоров'я та ведення здорового способу життя; знецінення здоров'я на соціальному й індивідуальному рівнях; низька оцінка здоров'я в ієрархії потреб людини; шкідливі для здоров'я емоції, стреси; незадоволеність життям, навчанням, роботою, положенням в сім'ї, у колективі, навчальних закладах, роботі, побуті; порушення правил охорони праці та промислової безпеки [8].

Цікавими є думки видатних філософів, громадських діячів щодо аспекту самозбереження людини та її здоров'я. Зокрема, Н. Фреїк, Й. Цимбрикевич вважають, що природність людини має вічну спонукальну силу – самозбереження (принцип самозбереження з'єднує природу, суспільство, людину) [9]. Близькими до наведеного вище є твердження дослідника З. Шевченка, який проаналізував праці відомих вчених-філософів [10], де висвітлюються аспекти самозбереження. Відомий філософ Жан-Жак Руссо стверджував, що почуття самозбереження, турботи про власне здоров'я, задоволення своїх інтересів, були й залишаються, оскільки вони властиві людській природі, та зникнуть, якщо на землі перестане існувати людській рід. Т. Гоббс теж надавав принципу самозбереження важливого значення: «... найбільший із всіх благ є самозбереження, бо природа влаштована так, що всі хочуть собі добра, але щоб кожен зміг досягнути його, необхідно бажати жити і бути здоровим, а також мати гарантії збереження цих благ в майбутньому». Якщо філософ Б. Спіноза вважав, що людина керується не моральним законом добра і не уникненням зла, а прагненням до самозбереження та власної вигоди, то Діоген Лаертський наголошував, що першоосновою для людини є самозбереження, під яким він розумів все те, що є для неї нешкідливим.

Франсуа де Ларошфуко вважав, що розум і воля не здатні сприймати пристрасть, протистояти егоїстичному потягу людей. Основними рушійними силами людських учинків він вважав егоїзм, користь, заздрість. На думку Жульєна Офре де Ламетрі, людина, яка не цінує свого життя, здатна знищити будь-кого [11]. За психологічною теорією З. Фрейда, у людині виділяють два основні інстинкти: інстинкт самозбереження та інстинкт продовження роду. До інстинкту самозбереження належать: харчування, ріст, дихання, рух, тобто ті необхідні життєві функції, які роблять людину живою [12].

Дослідники О. Паньків, Ю. Петровський наголошують, що кожна людина прагне до самозбереження, до існування. Людина набуває суб'єктивне право на життя поза її свідомістю, воно не залежить від її волі. Однак це право має доповнюватись правом розпоряджатись своїм життям, зокрема його тривалістю, яка за певних обставин може залежати від волі й свідомості людини [13]. Н. Левчук вважає, що спільними зусиллями можна змінити суспільну думку й сформувані в населення ментальність збереження здоров'я [14].

Центральною компонентою системи самозбереження здоров'я зайнятого населення є здоровий спосіб життя. Так, Ю. Бойко досліджував поняття «здоровий спосіб життя та здоров'я», скла-

дові якого тісно пов'язані між собою, та виокремив чотири групи підходів щодо розуміння поняття здорового способу життя [15]:

- перша група визначає його через поведінку (спрямована на збереження й зміцнення здоров'я поведінка: заходи, спрямовані на досягнення максимальної працездатності; гарне самопочуття, настрої, гарний зовнішній вигляд, довготривале життя);

- друга група розглядає його через діяльність людини (детермінанти здорового способу життя: раціональне поєднання фізичних і психічних навантажень, особиста гігієна, раціональне харчування, відсутність шкідливих звичок, заняття фізичною культурою);

- третя група містить не лише медико-біологічні аспекти, а й духовну сферу особистості, гармонію фізичного, духовного й соціального способу життя;

- четверта група розглядається з погляду забезпечення фізіологічних потреб людини.

Отже, з погляду забезпечення безпечної праці на виробництві та в побуті, саме перша група підходів до засобів самозбереження здоров'я розглядає поведінку зайнятих громадян України в напрямку їхнього самозбереження. Розглядаючи самозбереження здоров'я в аспекті педагогічної складової, можна зазначити, що воно є ключовим напрямком навчання населення відповідальному ставленню до життя й здоров'я, формування відповідних цінностей і настанов в системі: «дошкільна освіта – загальносередня освіта, професійна освіта – вища освіта – навчання протягом життя», про що і зазначається в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті.

Від стану здоров'я та ефективності застосування педагогічної валеології в освітній системі залежать обсяги поповнення економіки трудовими ресурсами; рівні продуктивності праці та якості життя людей і благополуччя країни загалом. Отже, валеологія дозволяє сформувати в людини елементарні гігієнічні правила та норми ведення здорового способу життя, вчасно виявляти фізіологічні та душевні проблеми (профілактика), мотивувати до рекреації (оздоровлення).

Дослідники виокремлюють терміни «валеологічна освіта» та «педагогічна валеологія». Так, М. Лук'янченко вважає валеологічною освітою процес розвитку саморегуляції, саморефлексії особистості, який базується на індивідуальній філософії здоров'я, де поєднуються вітальний, інтелектуальний та соціальний рівні людини [16]. Валеологічна освіта спрямована на формування індивідуальної потреби ведення здорового способу життя, що має за мету сформувати раціональне ставлення до власної безпеки.

Педагогічна валеологія вивчає питання навчання й виховання населення щодо самозбереження здоров'я, зокрема формування здорового способу життя. Розглянемо основні причини, що актуалізують питання педагогічної валеології:

- високий рівень захворюваності учнів, студентів, працездатних громадян;

- низький рівень самосвідомості населення щодо самозбереження власного життя й здоров'я;

- економія значних фінансових ресурсів, які витрачаються на профілактику, діагностування хвороб і їхнє лікування, завдяки впровадженню в освітній процес системи навчальних програм валеологічного профілю;

- необхідність на державному рівні стимулювати позитивне ставлення громадян до власного здоров'я.

Самозбереження здоров'я можливе лише за умови, що людина сама захоче бути здоровою. Існує відомий вислів письменника Л. Толстого: «Смішні вимоги людей, що палять, п'ють, дармоїдів, які не працюють і перетворюють ніч у день, про те, щоб доктор зробив їх здоровими, незважаючи на їхній нездоровий спосіб життя» [17].

Отже, педагогічна складова в самозбереженні здоров'я зайнятого населення повинна базуватися на валеологічному вихованні, освіті й навчанні; знаннях про власний організм, гігієнічні навички, фактори ризику, а також уміннях реалізувати весь комплекс засобів і методів забезпечення самозбереження здоров'я, а саме здорового способу життя. Тому і педагог, і учень (слухач, працівник) мають стати носіями ідеї самозбереження здоров'я: учень – з метою забезпечення майбутнього гідного життя, а педагог – з метою виховання й навчання для його практичної реалізації.

Розглядаючи дефініцію самозбереження здоров'я в соціально-економічному контексті, звернімо увагу на дослідження українських учених-економістів, демографів, соціологів. Так, на думку академіка НАН України Е. Лібанової, важливим на сьогодні є поширення здорового способу життя, що передбачає зміну ціннісних орієнтацій, формування свідомого ставлення до власного життя, до здоров'я своїх дітей, членів родини, а отже, до формування необхідних навичок у повсякденному житті [18].

Академік НАН України В. Геєць у контексті підготовки кваліфікованих працівників вважає, що в майбутньому необхідно забезпечувати здоровий спосіб життя для зменшення витрат на охорону здоров'я та забезпечення кращої продуктивності праці. Він стверджує: «... що стосується здорового способу життя, то це все, що в людській діяльності стосується збереження й зміцнення здоров'я, все що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту» [19].

У дослідженні академіка НАН України С. Пирожкова доведено, що державна соціально-економічна політика має бути спрямована на створення необхідних умов для збереження й зміцнення здоров'я, формування мотивацій щодо здорового способу життя, що підтверджено і досвідом економічно розвинених країн, у яких планомірна реалізація програм боротьби із захворюваннями, пропаганда самозбереження здоров'я та дотримання правил охорони праці на виробництві дали значні результати [20]. А Ю. Єхануров вважає важливим стратегічним завданням для нашої країни популяризацію здорового способу життя українців – поширення занять фізичною культурою, становленням культури харчування та вживання алкогольних напоїв, зниження масштабів паління, викорінення наркоманії й токсикоманії [21].

Науковець І. Гнибіденко у своїх дослідженнях щодо впливу соціально-економічної політики на соціальну безпеку та рівень життя населення акцентує увагу на необхідності державного формування активної політики стосовно створення умов для стимулювання здорового способу життя [22]. Водночас, О. Палій наголошує, що в сучасному світі здоровий спосіб життя як результат свідомого вибору перетворився на основний чинник здоров'я і довголіття у всіх розвинених країнах. Західноєвропейські країни дедалі більше впроваджують широкомасштабні заходи у сфері здоров'я, які спрямовані на формування знань і вмінь у населення щодо самозбереження здоров'я. Завдяки цим заходам середня тривалість життя в розвинених країнах зросла за останні 40 років на 7–10 років [23]. Цієї думки дотримується й член-кореспондент НАН України О. Макарова, яка вважає, що реалізація соціально-економічної політики на дотримання здорового способу життя зайнятого населення має розв'язати проблему зменшення рівня смертності населення працездатного віку та збільшення тривалості здорового життя [24].

Дослідник І. Новак наголошує, що сутність збереження здоров'я полягає не лише у своєчасному лікуванні хвороби, а й, насамперед, у профілактиці захворювань, у поведінці самозбереження, що проявляється в правильному харчуванні, не в зловживанні алкогольними напоями, заняттях спортом, адже щоденне споживання продуктів харчування належної якості та кількості можна вважати найбільш важливим напрямком інвестування в здоров'я [25]. Система самозбереження здоров'я зайнятого населення, за І. Назаровою, має містити такі елементи [26]: дотримання здорового способу життя; здійснення профілактичних заходів і своєчасне лікування захворювань під наглядом медичних працівників; трудова діяльність у безпечних умовах праці при можливості вибору робочих місць у напрямку мінімізації негативного впливу факторів виробничого середовища.

У своєму дослідженні вчений Ю. Бойко під здоровим способом життя розуміє динамічну форму буття особистості, яка відображає позитивне ставлення до здоров'я як цінності (зокрема, професійної), спрямовану на самозбереження й самореалізацію в різних сферах життя (праці, відпочинку, побуту), яка сприяє підвищенню творчої активності для виконання своїх функцій; навчання, виховання, формування, становлення, розвитку необхідних властивостей і якостей особистості, що відображає психолого-педагогічний смисловий контекст [27]. На думку О. Ігнашук, застосування ретроспективного аналізу становлення уявлень про формування здорового способу життя в різні історичні епохи є важливим для покращення підготовки з дисципліни «Історія медицини», збереження здоров'я майбутніх лікарів, попередження хвороб та закладення основ теоретичної медицини, яку студенти починають опановувати лише на старших курсах [28].

Отже, формування системи здорового способу життя ґрунтується на таких ідеологічних засадах [29]:

- пріоритет цінності здоров'я у світоглядній системі цінностей людини;
- прийняття здоров'я не лише як стану відсутності захворювання або фізичних вад, а й як стану повного благополуччя;
- ідея цілісного розуміння здоров'я як феномена, що невід'ємно поєднує його чотири сфери: фізичну, духовну, соціальну, економічну;
- ідея перерозподілу відповідальності – контроль способу життя має здійснюватись і державою, і громадою (суспільством), і власне людиною.

Висновки

Відповідно до аналізу поняття «самозбереження здоров'я», доведено, що найвагомішою його детермінантою є здоровий спосіб життя при поєднанні чотирьох його основних складових, а саме: фізичного, духовного, соціального й економічного здоров'я. З погляду зайнятого населення основною проблемою в побудові системи самозбереженні здоров'я є його мотивація до раціоналізації поведінки щодо здорового способу життя як у побуті, так і на виробництві.

В аспекті освітньої складової самозбереження здоров'я зайнятого населення набуває важливості педагогічна валеологія, яка зорієнтована на те, щоб мотивувати людину (учня, слухача, працівника) стати носієм ідеї здоров'я як основного життєвого пріоритету. Крім того, педагогічна валеологія має стимулювати людину до постійного самовдосконалення й самоосвіти протягом усього життя. Відповідно до дослідження соціально-економічного аспекту самозбереження здоров'я людини, доведено, що дотримання принципів педагогічної валеології суттєво підвищує безпеку та комфортність життя, а саме: насамперед, у напрямку дотримання здорового способу життя (раціональне поєднання фізичних і психічних навантажень, особиста гігієна, раціональне харчування, відсутність шкідливих звичок, заняття фізичною культурою); своєчасного лікування та проходження диспансеризації, що дозволить підвищити рівень доступності до сфери медицини; забезпечення безпеки на виробництві (підвищується рівень відповідальності працівників за власну безпеку під час виконання будь-яких видів робіт) та в побуті; підвищення стійкості людини до соціально-економічних змін у державі.

Отже, формування системи здорового способу життя можливе за умови запровадження педагогічної валеології в систему педагогіки безпеки як фундаменту формування цінності здоров'я і життя у учнів, слухачів, працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2014 рік / За ред. О. Квіташвілі. – К. : МОЗ України, 2015. – 460 с.
2. Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я. Global Health Observatory data repository [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://apps.who.int/gho/data/node.home>.
3. Кобилянський О. В. Теоретико-методичні основи навчання безпеки життєдіяльності студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах : монографія / Кобилянський О. В. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 590 с.
4. Грішнова О. А. Трансформація репродуктивної поведінки під впливом освітніх чинників / О. А. Грішнова // Демографія та соціальна економіка. – 2010. – № 1. – С. 72–81.
5. Брехман И. И. Валеология / Брехман И. И. – М. : ФиС, 1990. – 208 с.
6. Сорокина В. М. Формирование у студентов отношения к здоровому образу жизни как профессиональной ценности: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Вера Михайловна Сорокина. – Волгоград, 2010. – 243 с.
7. Полулях А. В. Аксиологічний підхід до формування здорового способу життя підлітків засобами фізичного виховання / А. В. Полулях // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – Вип. 25. – С. 236–239.
8. Бойко Ю. Шляхи формування ціннісного ставлення до здоров'я та здорового способу життя у студентської молоді [Електронний ресурс] / Бойко Ю. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2014/3/7.pdf.
9. Фреїк Н. Д. Людина і природа – філософський аспект / Н. Д. Фреїк, Й. В. Цимбрикевич // Фізика і хімія твердого тіла. – 2012. – № 4. – С. 1083–1088.
10. Шевченко З. В. Історико-філософське осмислення проблеми егоїзму в контексті розвитку наукової думки про особистість та суспільство / З. В. Шевченко // Мультиверсум. Філософський альманах / За ред. В. В. Ляха. – Вип. 30. – К., 2002. – С. 110–120.
11. Савчук О. О. Філософія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Савчук О. О. – Х. : Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2014. – 380 с.
12. Основи глибинної психології : навчальний посібник / За ред. Н. В. Гриньова. – Умань : Візаві, 2013. – 124 с.
13. Паньків О. М. Право людини на розпорядження життям: деякі аспекти [Електронний ресурс] / Паньків О. М. – Режим доступу : http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_210_04.pdf.
14. Левчук Н. М. Соціальна диференціація стану здоров'я і смертності в Україні / Н. М. Левчук // Демографія та соціальна політика. – 2007. – № 1. – С. 12–27.
15. Бойко Ю. Науковий аналіз категорій «здоров'я» та «здоровий спосіб життя» з позиції педагогічної аксіології / Ю. Бойко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2014. – Вип. 50. – С. 63–71.
16. Лук'янченко М. Теоретичні засади педагогіки здоров'я / М. Лук'янченко // Проблеми гуманітарних наук. Філософія. – 2013. – № 31. – С. 106–117.
17. Вашев О. С. Валеологія: методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи студентів з дисципліни «Управління професійною працездатністю» / О. С. Вашев, В. М. Клочко. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 57 с.
18. Лібанова Е. М. Новітні тенденції смертності населення України / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2006. – № 1. – С. 23–37.
19. Геєць В. М. Наслідки демографічних викликів для економічного зростання в Україні / В. М. Геєць // Демо-

графія та соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 3–23.

20. Пирожков С. І. Від редакції / С. І. Пирожков // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 1. – С. 3–8.
21. Єхануров Ю. І. Демографічний розвиток як державний пріоритет України / Ю. І. Єхануров // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 2. – С. 3–6.
22. Гнибіденко І. Ф. Вплив соціально-економічної політики на соціальну безпеку та рівень життя населення України / І. Ф. Гнибіденко // Демографія та соціальна економіка. – 2006. – № 2. – С. 124–135.
23. Палій О. М. Взаємозв'язок демографічного та людського розвитку / О. М. Палій // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2. – С. 116–125.
24. Макарова О. М. «Україна визначається з цілями розвитку після 2015 року. Основним пріоритетом влади має стати збереження населення [Електронний ресурс] / Макарова О. М. – Режим доступу : <http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/efektivniy-uryad-vidriznyaietsya-vid-inshih-nayavnisty-ciley>.
25. Новак І. М. Формування сучасної системи професійної безпеки та охорони праці / І. М. Новак // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 1. – С. 110–117.
26. Назарова І. Б. Участники рынка труда: структура занятости, самочувствие и отношение к здоровью / И. Б. Назарова // Народонаселение. – 2006. – № 2. – С. 61–77.
27. Бойко Ю. С. Науковий аналіз категорій «здоров'я» та «здоровий спосіб життя» з позиції педагогічної аксіології [Електронний ресурс] / Бойко Ю. С. – Режим доступу : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2877/1/%D0%90naliz%20katehorii%20%ABzdorovia%20%BB.pdf>
28. Ігнашук О. В. Застосування історичного підходу в становленні уявлень про формування здорового способу життя / О. В. Ігнашук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського – Вінниця. – 2014. – № 42. – С. 117–121. – (Серія: Педагогіка і психологія ; ч. 2).
29. Бондар Т. В. Формування здорового способу життя молоді : навчальний посібник / Бондар Т. В., Карпенко О. Г., Дикова-Фаровська Д. М. / За ред. О. О. Яременко. – К. : Український інститут соціальних досліджень. – 2005. – 116 с.

REFERENCES

1. Shchorichna dopovid pro stan zdorov'ia naseleennia, sanitarno-epidemichnu situatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorov'ia Ukrainy. 2014 rik / Za red. O. Kvitashvili. – K. : MOZ Ukrainy, 2015. – 460 s.
2. Ofitsiyniy sait Vsesvitnoi orhanizatsii okhorony zdorov'ia. Global Health Observatory data repository [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://apps.who.int/gho/data/node.home>.
3. Kobylianskyi O. V. Teoretyko-metodychni osnovy navchannia bezpeky zhyttiediialnosti studentiv ekonomichnykh spetsialnostei u vyshchykh navchalnykh zakladakh : monohrafiia / Kobylianskyi O. V. – Vinnytsia : VNTU, 2012. – 590 s.
4. Hrishnova O. A. Transformatsiia reproduktyvnoi povedinky pid vplyvom osvitych chynnykiv / O. A. Hrishnova // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2010. – № 1. – S. 72–81.
5. Brekhman Y. Y. Valeolohiia / Brekhman Y. Y. – M. : FyS, 1990. – 208 s.
6. Sorokina V. M. Formirovanie u studentov otosheniya k zdorovomu obrazu zhizni kak professionalnoy tsennosti: dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08 / Vera Mihaylovna Sorokina. – Volgograd, 2010. – 243 s.
7. Poluliakh A. V. Aksiolohichni pidkhd do formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia pidlitkiv zasobamy fizychnoho vykhovannia / A. V. Poluliakh // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. – 2005. – Vyp. 25. – S. 236–239.
8. Boiko Iu. Shliakhy formuvannia tsinnisnogo stavlennia do zdorov'ia ta zdorovoho sposobu zhyttia u studentskoi molodi [Elektronnyi resurs] / Boiko Iu. – Rezhym dostupu : http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2014/3/7.pdf.
9. Freik N. D. Liudyna i pryroda – filosofs'kyi aspekt / N. D. Freik, I. V. Tsymbrykevych // Fizyka i khimiia tverdogo tila. – 2012. – № 4. – S. 1083–1088.
10. Shevchenko Z. V. Istoryko-filosofske osmyslennia problemy ehoizmu v konteksti rozvytku naukovoï dumky pro osobystist ta suspilstvo / Z. V. Shevchenko // Multyversum. Filosofs'kyi almanakh / Za red. V. V. Liakha. – Vyp. 30. – K., 2002. – S. 110–120.
11. Savchuk O. O. Filosofiia : navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv / Savchuk O. O. – Kh. : Kharkivska derzhavna akademiia dyzainu i mystetstv, 2014. – 380 s.
12. Osnovy hlybnyoi psykhologii : navchalnyi posibnyk / Za red. N. V. Hrynova. – Uman : Vizavi, 2013. – 124 s.
13. Pankiv O. M. Pravo liudyny na rozporiadzhennia zhyttiam: deiaki aspekty [Elektronnyi resurs] / Pankiv O. M. – Rezhym dostupu : http://medicallaw.org.ua/uploads/media/01_210_04.pdf.
14. Levchuk N. M. Sotsialna dyferentsiatsiia stanu zdorov'ia i smertnosti v Ukraini / N. M. Levchuk // Demohrafiia ta sotsialna polityka. – 2007. – № 1. – S. 12–27.
15. Boiko Iu. Naukovyi analiz katehorii «zdorov'ia» ta «zdorovyï sposib zhyttia» z pozytsii pedahohichnoi aksiolohii / Iu. Boiko // Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly. – 2014. – Vyp. 50. – S. 63–71.
16. Luk'ianchenko M. Teoretychni zasady pedahohiky zdorov'ia / M. Luk'ianchenko // Problemy humanitarnykh nauk. Filosofiia. – 2013. – № 31. – S. 106–117.
17. Vashev O. Ie. Valeolohiia: metodychni rekomendatsii do praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty studentiv z dystsypliny «Upravlinnia profesiinoiu pratsezdattistiu» / O. Ie. Vashev, V. M. Klochko. – Kh. : KhNAMH, 2010. – 57 s.
18. Libanova E. M. Novitni tendentsii smertnosti naseleennia Ukrainy / E. M. Libanova // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2006. – № 1. – S. 23–37.
19. Heiets V. M. Naslidky demohrafichnykh vyklykiv dlia ekonomichnogo zrostantia v Ukraini / V. M. Heiets // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2011. – № 1. – S. 3–23.
20. Pyrozhhov S. I. Vid redaktsii / S. I. Pyrozhhov // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2008. – № 1. – S. 3–8.
21. Yekhanurov Iu. I. Demohrafichni rozvytok yak derzhavnyi priorytet Ukrainy / Iu. I. Yekhanurov // Demohrafiia ta

sotsialna ekonomika. – 2005. – № 2. – S. 3–6.

22. Hnybidenko I. F. Vplyv sotsialno-ekonomichnoi polityky na sotsialnu bezpeku ta riven zhyttia naselennia Ukrainy / I. F. Hnybidenko // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2006. – № 2. – S. 124–135.

23. Palii O. M. Vzaïmozv'iazok demohrafichnoho ta liudskoho rozvytku / O. M. Palii // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2013. – № 2. – S. 116–125.

24. Makarova O. M. «Ukraina vyznachaietsia z tsliamy rozvytku pislia 2015 roku. Osnovnym priorytetom vlady maie staty zberezhenia naselennia [Elektronnyi resurs] / Makarova O. M. – Rezhym dostupu : <http://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/efektivniy-uryad-vidriznyiatsya-vid-inshih-nayavnistyuciley>.

25. Novak I. M. Formuvannia suchasnoi systemy profesiinoi bezpeky ta okhorony pratsi / I. M. Novak // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika. – 2011. – № 1. – S. 110–117.

26. Nazarova I. B. Uchastniki ryinka truda: struktura zanyatosti, samochuvstvie i otnoshenie k zdorov'iu / I. B. Nazarova // Narodonaselenie. – 2006. – № 2. – S. 61–77.

27. Boiko Iu. S. Naukovyi analiz katehoriï «zdorov'ia» ta «zdorovyi sposib zhyttia» z pozytsii pedahohichnoi aksiolohii [Elektronnyi resurs] / Boiko Iu. S. – Rezhym dostupu : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2877/1/%D0%90naliz%20katehoriï%20%C2%ABzdorovia%C2%BB.pdf>

28. Ihnashchuk O. V. Zastosuvannia istorychnoho pidkhodu v stanovleni uiaвлен pro formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia / O. V. Ihnashchuk // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. Mykhaila Kotsiubynskoho – Vinnytsia. – 2014. – № 42. – S. 117–121. – (Serii: Pedahohika i psykholohiia ; ch. 2).

29. Bondar T. V. Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia molodi : navchalnyi posibnyk / Bondar T. V., Karpenko O. H., Dykova-Farovska D. M. / Za red. O. O. Yaremenko. – K. : Ukrainskyi instytut sotsialnykh doslidzhen. – 2005. – 116 s.

**О. В. Кобылянський¹,
І. В. Заюков¹**

ПЕДАГОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

¹Вінницький національний технічний університет

Розглянуто проблему самозбереження здоров'я зайнятого населення як пріоритетний напрямок державної, освітньої, духовної, соціально-економічної політики й дослідження педагогіки безпеки. Виявлено, що найбільш значущим детермінантою самозбереження здоров'я людини є здоровий спосіб життя при поєднанні чотирьох його основних складових, а саме: фізичного, духовного, соціального й економічного здоров'я. Обґрунтовано, що педагогічна валеологія є не лише носієм ідеї здоров'я як основного життєвого пріоритету, а й найважливішим елементом педагогіки безпеки. Доведено, що соціально-економічні аспекти самозбереження здоров'я дозволяють стимулювати людину до здорового способу життя, своєчасного проходження медичних оглядів і лікування; безпечної поведінки як у побуті, так і на виробництві, а також його можна розглядати як фактор людського розвитку України.

Мета роботи – дослідження педагогічних і соціально-економічних аспектів побудови механізму самозбереження здоров'я зайнятого населення України.

Відповідно до дослідження соціально-економічного аспекту самозбереження здоров'я людини, доведено, що дотримання принципів педагогічної валеології суттєво підвищує безпеку та комфортність життя, а саме: насамперед, у напрямку дотримання здорового способу життя (раціональне поєднання фізичних і психічних навантажень, особиста гігієна, раціональне харчування, відсутність шкідливих звичок, заняття фізичною культурою); своєчасного лікування та проходження диспансеризації, що дозволить підвищити рівень доступності до сфери медицини; забезпечення безпеки на виробництві (підвищується рівень відповідальності працівників за власну безпеку під час виконання будь-яких видів робіт) та в побуті; підвищення стійкості людини до соціально-економічних змін у державі.

Ключові слова: самозбереження здоров'я, освіта, валеологія, педагогіка безпеки, здоровий спосіб життя.

Кобылянський Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, професор, e-mail: jen4u@mail.ru, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки.

Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

Заюков Іван Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, e-mail: Zivan@i.ua, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки.

Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

**O. V. Kobylianskyi¹,
I. V. Zaiukov¹**

PEDAGOGICAL AND SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF SELF-PRESERVATION OF HEALTH OF THE CONCERNED POPULATION OF UKRAINE

¹Vinnytsia National Technical University

The problem of self-preservation of health of the concerned population must be examined as priority direction of public educational, spiritual, socio-economic policy and researches of pedagogy of safety. It is found out, that the most essential

factor of self-preservation of human health is a healthy way of life combining its four basic constituents, namely: physical, heartfelt, social and economic health. There has been substantiated the fact, that pedagogical science about health is not only the transmitter of the idea of health as basic vital priority but also the important element of pedagogy of safety. It is well-proven that the socio-economic aspects of self-preservation of health allow stimulating a man to the healthy way of life; in time passing the medical check-up and treatment; safe behavior both in the way of life and on production, and also he can be examined as a factor of human development of Ukraine.

The aim of the article is the research of pedagogical and socio-economic aspects of construction of mechanism of self-preservation of health of the concerned population of Ukraine.

In accordance to the research of socio-economic aspect of self-preservation of human health, it is well-proven that the observance of principles of pedagogical valeology promotes safety and comfort of life substantially, namely: first of all, in the direction of observance of healthy way of life (rational combination of physical and psychical activities, personal hygiene, rational feed, absence of bad habits, engaging in a physical culture), in time treatment and passing the medical check-up that will allow to promote the level of availability of the sphere of medicine; providing the safety on production (the level of responsibility of workers rises for own safety during implementation of any types of work) and in the way of life; increase of tolerance of man to the socio-economic changes in the state.

Keywords: self-preservation of health, education, valeology, pedagogy of safety, healthy way of life.

Kobylianskyi Oleksandr V. – Dr. Sc. (Education), Professor, e-mail: jen4u@mail.ru,
Head of the Chair of Safety of Vital Functions and Pedagogy of Safety.
Vinnytsia National Technical University, Ukraine, Vinnytsia.

Zaiukov Ivan V. – Cand. Sc. (Econ), Assistant Professor, e-mail: Zivan@i.ua,
Assistant Professor of the Chair of Safety of Vital Functions and Pedagogy of Safety.
Vinnytsia National Technical University, Ukraine, Vinnytsia.

**А. В. Кобылянский¹,
И. В. Заюков¹**

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ САМОСОХРАНЕНИЯ ЗДОРОВЬЯ ЗАНЯТОГО НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

¹Винницкий национальный технический университет

Рассмотрена проблема самосохранения здоровья занятого населения как приоритетное направление государственной, образовательной, духовной, социально-экономической политики и исследования педагогики безопасности. Выявлено, что наиболее значимым детерминантом самосбережения здоровья человека является здоровый способ жизни при сочетании четырех его основных составляющих, а именно: физического, духовного, социального и экономического здоровья. Обосновано, что педагогическая валеология является не только носителем идеи здоровья как основного жизненного приоритета, но и важнейшим элементом педагогики безопасности. Доказано, что социально-экономические аспекты самосохранения здоровья позволяют стимулировать человека к здоровому способу жизни; своевременному прохождению медицинских осмотров и лечения; безопасного поведения как в быту, так и на производстве, а также его можно рассматривать как фактор человеческого развития Украины.

Цель работы – исследование педагогических и социально-экономических аспектов построения механизма самосохранения здоровья занятого населения Украины.

Согласно исследованию социально-экономического аспекта самосохранения здоровья человека, доказано, что соблюдение принципов педагогической валеологии существенно повышает безопасность и комфортность жизни, а именно: прежде всего, в направлении соблюдения здорового образа жизни (рациональное сочетание физических и психических нагрузок, личная гигиена, рациональное питание, отсутствие вредных привычек, занятия физической культурой) своевременного лечения и прохождения диспансеризации, что позволит повысить уровень доступности сферы медицины; обеспечения безопасности на производстве (повышается уровень ответственности работников за собственную безопасность при выполнении любых видов работ) и в быту; повышение устойчивости человека к социально-экономическим преобразованиям в стране.

Ключевые слова: самосохранения здоровья, образование, валеология, педагогика безопасности, здоровый способ жизни.

Кобылянский Александр Владимирович – доктор педагогических наук, профессор, e-mail: jen4u@mail.ru,
заведующий кафедры безопасности жизнедеятельности и педагогики безопасности.
Винницкий национальный технический университет, Винница.

Заюков Иван Викторович – кандидат экономических наук, доцент, e-mail: Zivan@i.ua,
доцент кафедры безопасности жизнедеятельности и педагогики безопасности.
Винницкий национальный технический университет, Винница.